

Osmo Ikola 60-vuotias

Osmo Ikola on syntynyt 6. 2. 1918 Joensuussa. Sukujuuriltaan Ikola on satakuntalainen. Hänen isänsä, suomen kielen tutkijana ja monipuolisena korkeakoulumiehenä tunnettu professori ja kansleri Niilo Ikola, oli kotoisin Tyrvästä, ja myös äiti oli vanhaa satakuntalaista sukua. Pohjoiskarjalaisesta syntymäkaupungista ja satakuntalaisista sukujuurista huolimatta Ikolaa voi pitää pesunkestävänä turkulaisena. Osmo Ikola oli parin vuoden ikäinen, kun perhe muutti Turkuun,

ja siitä lähtien Turku on ollut hänen kotikaupunkinsa.

Tultuaan ylioppilaaksi maineikkaasta Turun Klassillisesta Lyseosta v. 1936 Ikola aloitti määrätietoiset kielitieteen opintonsa Turun yliopistossa, josta hän neljä vuotta myöhemmin valmistui filosofian kandidaatiksi pääaineenaan suomen kieli ja sen sukukielet sekä sivuaineina suomalainen ja vertaileva kansanrunoudentutkimus, germaaninen kielitiede ja kasvatust- ja opetusoppi.

Monien muiden ikäpolvensa nuorten miesten tavoin juuri opintonsa päättänyt maisteri Osmo Ikola joutui aloittamaan isänmaansa palvelemisen sotilaana, ja vasta sotavuosien jälkeen v. 1945 luutnantti Osmo Ikola saattoi ryhtyä varsinaiseen elämäntyöhönsä. Sitäkin merkittävämpää on todeta, että täyttäessään 60 vuotta Ikola on jo ehtinyt olla yliopiston varsinaisena professorina yli neljännesvuosisadan. Opettajantyönsä Ikola aloitti Turun Kauppaopiston suomen kielen ja kauppakirjeenvaihdon opettajana 1945—47, ellei oteta lukuun hänen toimintaansa Turun Liikeapulaiskoulun suomen kielen opettajana 1940—41. Vuosina 1947—51 Ikola hoiti ulkomaanlehtorina Upsalan yliopiston suomen kielen lehtorin virkaa, ja v. 1951 hänestä tuli Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professori. Kevätlukukauden 1963 Ikola oli vierailavana professorina New Yorkin Columbia-yliopistossa ja kesälukukauden 1971 Göttingenin yliopistossa.

Tutkijana Osmo Ikola kuuluu fenno-

ugristien eturiviin. Hän on ollut sekä tuottelias että monipuolinen. Vuodesta 1949 alkaen Ikolan julkaisut muodostavat yhtenäisen itsenäisten teosten, artikkelien ja muiden kirjoitelmien pitkän sarjan, jossa yksistään kielitieteellisten julkaisujenkin määrä nousee toiselle sadalle. Ikolan tutkimuskenttä ulottuu yhtäältä vanhasta kirjasuomesta nykysuomeen, yleis- ja kirjakielen lisäksi myös kansanmurteisiin, toisaalta äänne-, muoto- ja lauseopista merkitys- ja tyylioppiin. Oman tärkeän lohkonsa muodostavat Ikolan monet oikeakielisyyttä ja kielenhuoltoa käsittelevät tutkielmat sekä normatiivisia ohjeita antavat oppikirjat. Ikola on ennen muuta suomen kielen tutkija, mutta suomen ohella hän on tutkinut myös muita itämerensuomalaisia kieliä, eniten viroa.

Ikolan tutkijanprofiilia leimaavat määrätietoisuus, selkeys ja kriittisyys. Tämä käy esimerkillisellä tavalla ilmi hänen käytännön tutkijantyöstään. Ikola tuo käsiteltäväkseen ottamansa kielen ilmiöt, yhtä hyvin keskeiset systeemiä koskevat monitahoiset rakennelmat kuin systeemin kannalta perifeeriset marginaali-ilmiötkin, lukijan tietoisuuteen selvärajaisina ongelmina, jotka hän sitten runsaaseen ja todistusvoimaiseen aineistoon sekä tiukasti hallittuun metodiikkaan nojautumalla ratkaisee. Tutkimustensa tulokset Ikola aina kokoaa yhteen niin, että lukijalle jää selkeä kuva käsiteltävästä ilmiöstä ja myös sen taustasta. Ikolalle on luonteenomaista, että hän pyrkii mahdollisimman luotettavaan aineistoon vetoamalla kuvaamaan kielen ilmiöt monipuolisesti, mutta samalla niin, että niistä muotoutuu paitsi synkronisesti myös diakronisesti cych kokonaisuus. Tällainen kokonaisvaltaisuus selittää Ikolan tutkimusta sävyttävästä yleiskielitieteellisestä perusnäkemyksestä. Huomionarvoista ja Ikolan tutkijanluonteelle kuvaavaa on, että yleinen kielitiedekin on hänelle kokonaisvaltainen käsite, joka ulottuvuudeltaan on huomattavasti laajempi kuin kielen tutkimuksen joihinkin jaksoihin,

alucisiin tai oppisuuntiin nojaava itsenäisen rakennelma.

Ryhtymättä edes luettelemaan Ikolan ansioita kielen eri lohkojen ja tasojen tutkijana mainitsen hänen laajasta ja monipuolisesta tuotannostaan selväksi erikoisalaksi erottuvan syntaksin. Suomen lauseopin tuntijana ja tutkijana Ikolan asema on kiistaton. Hänen syntaksia käsittelevien tutkimustensa ja artikkeliansa sarjan aloitti erinomainen väitöskirja »Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen», joka ilmestyi v. 1949. Vuotta myöhemmin ilmestyi saman teoksen jatko-osa. Periaatteelliseltakin kannalta erittäin merkittävää syntaksin tutkimusta edustaa Ikolan Virittäjässä 1954—57 julkaisema artikkelisarja »Suomen lauseopin ongelmia» (I—VI). Nämä Virittäjän artikkelit, jotka Ikolan monien muiden tutkielmien tavoin käsittelevät suomen lauseopin keskeisiä asioita, synnyttivät vilkkaan tieteellisen keskustelun ja antoivat virikkeen laajaan ja yhä monipuolistuvaan kielen eksistentiaalilauseisiin ja niitä läheisesti sivuaviin lauseopin seikkoihin kohdistuvaan tutkimukseen. Eräiden nykysuomen lausetyyppien ymmärtämisen kannalta kiintoisa esitys on Sananjalka 1:ssä v. 1959 ilmestynyt Ikolan artikkeli »Eräistä suomen syntaktisista siirtymistä». Uusi aluevaltaus oli v. 1961 ilmestynyt tutkimus »Das Referat in der finnischen Sprache», joka liikkuu lause- ja tyyliopin alueilla ja kielen koko käyttötilanteen huomioon ottavana selvästi ennakoii nykyisin suosioon tullutta tekstilingvistiikkaa. Useita nykysuomen syntaksin keskeisiä ilmiöitä käsitteleviä tutkielmia sisältyy Ikolan artikkelikokoelmaan »Lauseopin kysymyksiä», joka ilmestyi Tietolipas-sarjassa v. 1961.

Paitsi finiittiverbisten lauseiden syntaksia Ikola on monipuolisesti tutkinut myös peruslauseiden erilaisia transformatioita, varsinkin lauseenvastikkeita ja niihin rinnastettavia muita nominaalirakenteita. Erityisesti on mainittava v. 1971 Sananjalka 13:ssa ilmestynyt laaja artik-

keli »Lauseenvastikkeista ja upotetuista lauseista», joka uudelleen muokattuna ja täydennettynä julkaistiin »Lauseenvastikeoppia»-nimisenä Tietolippaana v. 1974. Lauseenvastikkeiden ja muiden nominaalirakenteiden kuvaamiseen Ikola on soveltanut generatiivisen transformaatiokieliopin periaatteita, mikä osoittaa hänen jatkuvasti olevan hyvin perillä kansainvälisen lingvistiikan valtavirtauksista. Edellä mainitsemiäni lisäksi Ikola on kirjoittanut lukuisia muitakin lauseoppia käsitteleviä esityksiä, eikä unohtaa tietenkään sovi sitä, että pääasiassa hänen opastuksellaan on Turun yliopistossa tehty pitkälti toista sataa lauseopin alaan kuuluvaa opintotyötä, valtaosaltaan pro gradu -tutkielmia.

Yleis- ja kirjakielen lauseopin ohella Ikolaa on aina kiinnostanut kansankielen syntaksi. Tästä on hyvänä esimerkkinä Ikolan suunnittelema ja johtama lounaismurteiden systemaattisesta tallentamisesta ja syntaktisesta analyysistä alkanut suomen lauseopillisen aineiston tietokonetutkimus ja arkistointityö, joka tällä hetkellä käsittää kaikki suomen kansanmurteet. Kansainvälistäkin kiinnostusta herättäneen Lauseopin arkiston merkitys syntaksin tutkimuksemme edellytysten parantajana ja virikkeiden antajana tulee hankkeen edistyessä epäilemättä jatkuvasti kasvamaan.

Tutkija Ikola on myös erinomainen luennoitsija, joka pystyy pelkistämään mutkikkaimmatkin asiat helposti omaksettavaan sekä lisäksi vielä kielellisesti ja tyyllillisesti nautittavaan muotoon. Tämä harvinaislaatuinen kyky, joka käy ilmi myös Ikolan kaikista kirjallisista tuotteista, on ulottanut hänen vaikutuksensa laajalti varsinaisten kielentutkijoiden ja -oppineiden piirin ulkopuolellekin. Ikolan monet kielen rakennetta ja käyttöä sekä kielenhuoltoa käsittelevät teokset ja artikkelit ovat koulujen ja yliopistojen ahkerasti käyttämää oppi- ja lähdemateriaalia. Todelliseksi kielen rakenteen ja käytön tuntemiseen ohjaavaksi yleisteeokseksi on tullut »Suomen kielioppi ja oikeakielisyy-

opas», jonka Ikola julkaisi ensimmäisen kerran v. 1968 toimittamassaan »Suomen kielen käsikirjassa» ja myöhemmin uusintapainoksina »Nyky-suomen käsikirjassa». Tunnettuja ovat myös Ikolan ansiot monissa kielenhuollon ja kielenkäytön asian tuntijatehtävissä, viimeksi uuden raamatunkäännöstyön suomen kielen erikois-tuntijana.

Osmo Ikolan tähänastinen elämäntyö on edustava kappale Turun yliopiston historiaa; samalla se on katkelma päivälleen kaksi kuukautta ennen Ikolan syntymää itsenäiseksi julistautuneen Suomen kulttuurihistoriaa. Kun Ikolasta opettajansa Paavo Ravilan jälkeen 1. 1. 1951 tuli suomen kielen ja sen sukukielen professori, Turun yliopistossa ei vielä ollut muita tämän alan virkoja eikä myöskään minkäänlaista oppiainelaitosta. Ennen muuta Ikolan ansiosta Turun yliopistoon on kehittynyt ajanmukainen, tutkimuksellisesti ja opetuksellisesti kansainväliset mitat täyttävä omaleimainen suomen ja sen sukukielen laitospokonaisuus. Humanistisen tiedekunnan laitoksista ensimmäisenä perustettiin v. 1955 Ikolan johtama suomen kielen ja fonetiikan laitos. Tästä rungosta lohkesivat myöhemmin fonetiikka, suomalais-ugrilainen kielen-tutkimus ja puheoppi omiksi oppiaineiksi, kunnes nämä ynnä yleinen kielitiede yliopiston hallinnouudistuksen yhteydessä v. 1974 uudelleen yhdistettiin suomen kielen kanssa samaksi hallinnolliseksi laitospokonaisuudeksi, jonka nimenä nyt on suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.

Osmo Ikola herätti Suomen Kielen Seuran hiljaiselosta ja kehitti siitä lähes kaksi vuosikymmentä kestäneen esimieskautensa aikana (1954—70) vireästi toimivan tieteellisen seuran. Ikolan aloitteesta syntyi Suomen Kielen Seuran vuosikirja Sananjalka, jonka 20. vuosikerta on parhaillaan tekeillä. Ikola on alusta alkaen ollut Sananjalan päätoimittaja, ja sisijaisesti juuri hänen väsymättömän toimintansa ansiosta Sananjalasta on kehittynyt fennougristien kautta maailman tuntema ja arvostama tieteellinen julkai-

su, joka on tarjonnut tervetulleen yhteisfoorumin kansallisten tieteiden alalla uurastaville tutkijoille. Myös Porthan-Seuran johtotehtävissä Ikola on toiminut pitkään, sihteerinä 1953—56, varaesimiehenä 1959—71 ja esimiehenä vuodesta 1972 lähtien.

Osmo Ikolan kunnioitusta herättävä toiminta Turun yliopistossa ei rajoitu hänen oman oppiaineensa ja sen lähialojen pariin. Ikola on pitkään kestäneenä professorikautenaan valittu hoitamaan monia yliopiston keskeisiä hallinto- ja muita luottamustehtäviä. Hän on ollut kaksi kertaa humanistisen tiedekunnan dekaanina (1954—57 ja 1965—66), filosofisten tiedekuntien promoottorina ja kaksikymmentä vuotta konsistorin jäsenenä (1954—74). Turun yliopiston vararehtorina Ikola oli vuosina 1970—75, ja v. 1975 hänet valittiin nykyiseen tehtäväänsä yliopiston rehtoriksi. Unohtaa ei myöskään sovi Ikolan toimintaa turkulaisten ylioppilasjärjestöjen hyväksi. Erityisesti on mainittava hänen toimintansa Satakuntalais-Hämäläisen Osakunnan inspehtorina 1957—62. Tunnustukseksi ansioistaan Ikola on kutsuttu Turun Yliopiston Ylioppilaskunnan Soihtukillan jäseneksi ja Satakuntalais-Hämäläisen Osakunnan kunniajäseneksi.

Vaikka Osmo Ikolan elämäntyö liittyykin olennaisesti Turun yliopistoon, hänen toimintansa ei ole rajoittunut yksinomaan Turkuun. Ikolan laajalti tunnetut ja arvostetut tieteelliset ja pedagogiset ansiot sekä monipuoliset hallinnolliset kyvyt

ovat vuosikymmenien aikana vieneet hänet myös moniin valtakunnallisiin tehtäviin. Ikolan nauttimasta luottamuksesta ja arvonnannosta on osoituksena, että hänet on valittu tai kutsuttu jäseneksi useiden tieteellisten seurojen ja laitosten johdoihin sekä valtioneuvoston tai ministeriöiden asettamiin komiteoihin, valtuuskuntiin ja työryhmiin, joiden toimintaan hän on osallistunut aktiivisesti, usein puheenjohtajana tai asiantuntijana.

Tiedemiehenä ja opettajana, hallintomiehenä ja organisaattorina, esimiehenä ja työtoverina Ikolaa leimaavat perusteellisen tietämyksen ja laajan kokemuksen antama asiallisuus, kriittisyys, tasa-puolisuus ja lahjomattomuus, mitkä ominaisuudet luovat hänen ympärilleen luottamuksen ja kunnioituksen ilmapiirin. Niin tutkijana kuin hallintomiehenäkin Ikola on avarakatseinen henkilö, jolle rajoittunut nurkkakuntaisuus on vierasta. Tämä käy hyvin ilmi hänen suhteestaan yliopistoon. Ikolan yliopisto on koko yhteiskuntaa ja inhimillistä kulttuuria palveleva laitos, joka parhaiten täyttää tehtävänsä pitämällä huolta tutkimuksen ja opetuksen jatkumisesta monipuolisena ja täysipainoisena sekä huolehtimalla siitä, että yliopiston perusolemuksen kuuluva kansainvälinen vuorovaikutus säilyy vilkkaana ja kiinteänä.

Virtittäjä esittää Osmo Ikolalle, ahkeralle avustajalleen ja toimitusneuvostonsa jäsenelle, parhaat onnentoivotukset uuden vuosikymmenen alkaessa.

Aimo Hakanen